
ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО

УДК 902 03.29

РОЗВИТОК ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ В МИКОЛАЇВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМ. В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО У ХХ ст.

Олексій АВРАМЕНКО (Миколаїв)

Стаття присвячена актуальним питанням, пов'язаним з розглядом стану історичної науки в Миколаївському національному університеті ім. В. О. Сухомлинського, одному з наукових центрів півдня України, від початку його заснування й до кін. ХХ ст., які залишаються недостатньо вивченими.

Ключові слова: актуальний, історична наука, національний.

Статья посвящена вопросам, связанным с изучением состояния развития исторической науки в Николаевском национальном университете им. В. А. Сухомлинского, одном из научных центров юга Украины, от начала его основания и до кон. ХХ ст., которые остаются недостаточно изученными.

Ключевые слова: актуальный, историческая наука, национальный.

This article is devoted to issues related to the consideration of historical science in Mykolayiv National University named by V. O. Sukhomlynsky, one of the research centers in the south of Ukraine, from the beginning of its foundation till late XX century, which remain poorly understood.

Key words: actual, historical science, national.

Історія Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського нараховує багато знаменних подій. Проте, незважаючи на значущість цього вишу, його історія в цілому та історія окремих структурних підрозділів, зокрема на сьогоднішні, є недостатньо вивченою. Це стосується й історичного факультету (нині навчально – науковий Інститут історії та права).

Актуальність статті пояснюється тим, що на сьогоднішні процес становлення й розвитку історичної науки на Миколаївщині недостатньо вивчений, тому необхідно заповнити цю лауну.

Мета – простежити розвиток історичної науки в Миколаївському національному університеті ім. В. О. Сухомлинського у ХХ ст. й пролити світло на маловідомі раніше факти з життя історичного факультету.

Завдання, які поставив перед собою автор: 1) дати характеристику діяльності історичного факультету у ХХ ст.; 2) охарактеризувати внесок факультету в розвиток історичної науки в краї.

Об'єкт – розвиток історичної науки на Миколаївщині в ХХ ст.

Предмет – дослідження наукових здобутків миколаївських учених у плані розвитку історичної науки в краї.

Діяльність Інституту в різні роки досліджували історики І. С. Павлік, П. М. Тригуб, О. В. Білюк, В. А. Захарченко, О. О. Захарченко, О. П. Хаєцький, С. Ю. Зозуля, А. Ярошенко та ін. Зокрема, 1978 року в газеті “Південна правда” надрукована стаття І. С. Павліка “Наймолодший факультет”, присвячена нещодавно створеному історичному факультету. У подальшому І. С. Павлік продовжував

публікувати нариси про “рідний” факультет. 1994 р. з нагоди 80-річчя Миколаївського педагогічного інституту в Миколаєві проведена науково – практична конференція. Учасники конференції мали змогу ознайомитися з доповідями миколаївських істориків. У доповідях згадувався й історичний факультет. І. С. Павліка, П. М. Тригуб та О. В. Білюк у своїй праці “Історія Миколаївщини” згадують про діяльність Миколаївського педагогічного інституту в цілому та “наймолодшого” факультету зокрема. Невеликий нарис про діяльність історичного факультету вміщено й у збірці “Освіта на Миколаївщині”.

Крім того, неможливо обійти увагою статтю С. Ю. Зозулі в часописі “Сіверянський літопис”, присвячену діяльності одного із засновників історичної науки в Миколаєві В. А. Фесенка. Ціла група чудових нарисів миколаївських істориків міститься в журналі “Педагог”. Зокрема, О. О. Захарченко вивчав військово патріотичну діяльність на факультеті й відзначав плідну співпрацю факультету з кафедрою військової підготовки, археологи К. В. Горбенко, Ю. С. Гребенников та О. І. Смирнов вивчали різноманітні аспекти археологічної діяльності історичного факультету, загальнооглядові статті подали О. П. Хаєцький та В. А. Захарченко. А. Ярошенко свій нарис присвятив діяльності випускника історичного факультету, відомого журналіста В. Кіпіані.

Історія Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухолинського бере свій початок з 1913 року. Саме тоді в Миколаєві був створений Миколаївський учительський інститут. Із самого початку створення інституту значна увага приділялася розвитку історичної освіти студентів. Тривалий час у структурі інституту історичного факультету або хоча б відділення не існувало. Історія викладалась лише як загальнообов’язковий предмет і тому фахових істориків не готували.

Першим викладачем історії в інституті став Андрій Михайлович Малінін – випускник Юр’ївського університету. Саме завдяки його клопотанню для інститутської бібліотеки почали закуповувалися фахові підручники та передплачувалася періодична преса [1]. Як бачимо, фундамент історичної освіти в Миколаївському учительському інституті був закладений ще в дореволюційні часи.

Установлення в Миколаєві радянської влади не обійшло увагою й Миколаївський учительський інститут, який був перетворений в інститут народної освіти. Відтепер історична освіта в країні Рад ґрунтувалася на принципах марксистсько – ленінської методології. Директором інституту був призначений перший “червоний професор” Василь Михайлович Фідровський – колишній викладач Юр’ївського університету, який очолив миколаївський істпарт. У ході роботи Василь Михайлович багато уваги приділяв розвитку історичного краєзнавства на Миколаївщині, активно опрацьовував фонди Миколаївського історико – партійного архіву. Під керівництвом Фідровського були видані краєзнавчі збірки “1905 рік на Миколаївщині”, “Жовтень на Миколаївщині”, “Сторінки боротьби” та ін.

Крім Фідровського, багато уваги розвитку історичного краєзнавства на Миколаївщині приділяв М. Д. Лагута. Завдяки його активній праці в інституті був створений і працював краєзнавчий музей, а краєзнавчими дослідженнями активно почали займатись і студенти.

Доля В. М. Фідровського та М. Д. Лагути склалася трагічно. За ганебно сфабрикованими справами вони були репресовані й на довгий час влада заборонила згадувати про опальних краєзнавців.

Архівні документи допомагають стверджувати, що перша спроба створення історичного факультету в інституті була здійснена в першій половині 30-х рр. ХХ ст. Згідно з наказом № 13 від 2 жовтня 1934 року в Миколаївському педагогічному інституті був створений історичний факультет і деканом був призначений В. А. Фесенко – випускник Ніжинського інституту народної освіти. Василь

Архипович запам'ятовувався студентам та колегам як талановитий науковець, чудовий педагог та адміністратор. Проте навіть його не обминула хвиля сталінських репресій проти науковців. У 1937 – 1939 рр. він перебував під слідством за сфабрикованою справою. Василя Архиповича звинувачували в належності до антирадянської націоналістичної терористичної організації. Звичайно ж ця організація була міфом. Незважаючи на численні допити, тортури й тиск, В. А. Фесенко не зламався і свої вини не визнав. Як бачимо історик з честю витримав усі знущання влади та повернув собі чесне ім'я. 1939 року В. Фесенко знову повернувся до роботи в інституті, де й працював до самої смерті. Цікаво, що, віддаючи данину пам'яті заслугам цього видатного діяча перед інститутом, 1974 року саме йому доручили приймати вступні іспити в абітурієнтів на новостворене історичне відділення [2].

Перелік предметів, що викладалися на історичному факультеті в середині 30-х рр. ХХ ст., був багато в чому схожим на сучасний. Велика увага приділялася вивченню історії ВКП(б) та вихованню студентів у дусі комуністичних ідеалів [3].

Викладання суспільних дисциплін у передвоєнний період забезпечувала кафедра історії СРСР та історії УРСР, очолювана В. І. Стрельським. В'ячеслав Ілліч був направлений до Миколаєва після закінчення Московського історико – архівного інституту. У місті на той час відчувался брак висококваліфікованих спеціалістів архівної справи, тому Стрельського призначили старшим науковим співробітником, а потім – і директором Державного архіву Миколаївської області. В'ячеслав Ілліч був спеціалістом дуже високого класу й тому не викликає подиву, що у 1937 – 1941 рр. він за сумісництвом викладав у Миколаївському державному педагогічному інституті, був заступником декана. Напередодні війни Стрельський опублікував у місцевій газеті “Південна правда” статтю “Місто Миколаїв (По історичних місцях нашої області)”. З початком війни В'ячеслав Ілліч евакуювався до м. Омськ і до Миколаєва вже так і не повернувся. Пізніше В'ячеслав Ілліч Стрельський – видатний учений, доктор історичних наук працював у Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка, де завідував кафедрою архівознавства та допоміжних історичних дисциплін [4].

З 1929 по 1935 р. в інституті на посаді доцента працював видатний український історик В. А. Дядиченко, у подальшому переведений до Інституту історії АН УРСР. У той же час він за сумісництвом працював у Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка [5].

З початком Великої Вітчизняної війни Миколаївський державний педагогічний інститут було евакуйовано на Схід країни. Після звільнення Миколаївщини від німецько-фашистських загарбників інститут повернули до міста. Проте історичного факультету більше не існувало [6].

Протягом наступних десятиріч історія знову викладалася лише як загальноосвітня дисципліна. Складне становище із забезпеченням місцевих шкіл кваліфікованими вчителями-істориками в першій половині 70-х рр. ХХ ст. змусило партійне керівництво республіки розглянути питання про відтворення історичного факультету в складі Миколаївського педінституту.

У червні 1974 р. у складі філологічного факультету було створене історичне відділення. Деканом філологічного факультету в той час був А. Я. Солоха, який доклав чимало зусиль для налагодження роботи нового відділення [7]. 1976 року історичне відділення було перетворене на факультет [8]. Перший набір був невеликим і складав тільки 60 студентів. Першими викладачами історичних дисциплін стали П. З. Козік (викладав історію стародавнього світу й допоміжні історичні дисципліни) та Ю. М. Іванов (викладав історію СРСР). Разом з лаборантом Г. В. Ведніковою ці викладачі були зараховані на кафедру історії КПРС та наукового комунізму, яку очолив к.і.н. С. Є. Дейнекін. Викладати археологію запросили старшого наукового співробітника Миколаївського краєзнавчого музею

В. І. Никітіна. 1975 року факультет “поповнили” М. Ф. Мельник (викладав історію СРСР) та І. І. Федьков (викладав історію середніх віків та історію УРСР).

У квітні 1976 р. рада інституту прийняла рішення про створення історичного факультету та кафедри історії. Усі організаційні питання належало вирішити до початку нового навчального року.

У липні 1976 р. створено кафедру історії, яку очолив к.і.н. І. С. Павлік [9]. А першим деканом новоствореного історичного факультету був обраний І. І. Федьков. Тривали комплектування викладацького складу факультету. 1978 р. в штат факультету зарахували першого доктора історичних наук, професора Г. Г. Черних. Окрім професора Черних, до штату факультету були числені С. Л. Каїров, В. Є. Вакурко, Р. Й. Тхоржевський, О. О. Дмитренко, В. Ф. Кондрашов, О. М. Полухіна та ін.

Створення факультету проходило в складних умовах. Власного приміщення факультет не мав, і заняття проводилися тільки в другу зміну на філологічному факультеті інституту. Гостро відчувалася недостатня кількість підручників та різної фахової літератури. Знаменною подією для факультету став перехід до власного приміщення за адресою вул. Колодязна, 21. Приміщення було в жахливому стані, проте завдяки зусиллям викладачів та студентів за два літніх місяці корпус вдалося відремонтувати. 1 вересня 1978 року у відремонтованому власними силами приміщенні розпочалися заняття. У 1978 – 1980 рр. на історичному факультеті працювала майстерня з виготовлення навчальної наочності під керівництвом В. Є. Вакурко. Завдяки зусиллям студентів та викладачів факультет удалося частково забезпечити навчально-наочним матеріалом.

У 1979 р. у зв'язку із розширенням факультету кафедра історії поділилася на дві – історії СРСР (завідуючий – І. С. Павлік) та загальної історії (завідуюча – Г. Г. Черних). І. С. Павлік керував кафедрою історії СРСР до 1982 року і його внесок у розвиток навчально-виховного процесу факультету відзначено орденом “Знак пошани” [10]. Кафедру історії СРСР, перейменованої 1991 р. в кафедру історії України, з 1982 р. очолював д.і.н., проф. П. М. Тригуб, а з 1997 р. по 2006 р. – к.і.н., доц. Н. В. Шевченко.

1984 р. завідуючу кафедрою загальної історії д.і.н., проф. Г. Г. Черних змінює к.і.н., доц. В. М. Шевельов, з 1990 р. по 2000 р. кафедру очолював к.і.н., доц. С. В. Пронь, а з 2000 р. кафедру всесвітньої історії очолив к.і.н., доц. Ю. С. Гребенников.

Того ж року к.і.н., доц. І. І. Федькова призначено проректором з навчальної роботи. У зв'язку з цим на посаду декана історичного факультету обрано к.пед.н., доц. О. В. Білюка. Під керівництвом нового декана факультет зазнає значних змін, пов'язаних з переходом на новий зміст вищої освіти, проходженням атестації та акредитації факультету за III і IV рівнями. На факультеті з 1993 р. засновано підготовку вчителів історії з додатковою спеціальністю “право”, “іноземна мова” та “народознавство” [11].

А у вересні 1986 року факультет переїхав у навчальний корпус на площі Комунарів, 1, яке є архітектурною та історичною пам'яткою другої половини XIX ст. Ще в царські часи в будівлі був притулок для безпритульних, потім домовна церква ікони Божої Матері всіх скорботних радощів. Після революції приміщення віддали Миколаївському педінституту й використовувалось як гуртожиток. За період літніх канікул зусиллями викладачів і студентів приміщення вдалося частково перепланувати та відремонтувати. Оновлене приміщення перетворилось у навчальний корпус № 5. За цією адресою факультет працює й тепер.

У 80-х рр. викладачі факультету активно працювали над дуже актуальною проблемою підвищення якості викладання. Активно вивчався набутий досвід викладання різноманітних лекцій викладачами Г. Г. Черних, І. С. Павліка, П. М. Тригуба, Ю. М. Іванова, В. М. Шевельва, П. З. Козіка. Кожна кафедра нагромадила фонд лекцій, розробила плани, програми, наочність і технічні засоби

викладання. Цьому сприяла підготовка й перепідготовка власних наукових кадрів. Закінчили аспірантуру О. М. Полухіна, В. Ф. Кондрашов, О. П. Хасцький, С. В. Пронь, І. Д. Черних. Ці молоді вчені привнесли чимало нового у викладацьку та виховну роботу на факультеті. Завдяки захисту кандидатських дисертацій І. Д. Черних і С. В. Пронь на факультеті активізувався новий напрямок історичних студій – сходознавство. Плідно працювали викладачі О. О. Дмитренко, Л. С. Зайцева, І. О. Смирнов, В. А. Захарченко, О. О. Захарченко, В. В. Степаненко.

Однією з найважливіших ланок діяльності кафедр історичного факультету з початку його створення стала науково-дослідна робота викладачів і студентів. За перші 15 років існування факультету 10 викладачів захистили кандидатські, а П. М. Тригуб і С. П. Рамазанов – докторські дисертації з історії. Викладачі факультету надрукували в республіканських і всесоюзних видавництвах сотні колективних та індивідуальних праць, серед них понад 20 монографій, збірників та посібників, узяли участь у десятках міжнародних, всесоюзних та республіканських наукових та науково-практичних конференціях [12].

1989 р. Інститут історії АН УРСР, Миколаївський міський комітет Компартії України, Міністерство народної освіти УРСР, Міністерство культури УРСР, Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, Український фонд культури, МДПІ ім. В. Г. Белінського на базі історичного факультету підготували й провели IV Республіканську наукову конференцію з історичного краєзнавства, присвячену 200-річчю м. Миколаєва. У роботі конференції взяли участі понад 180 науковців. Матеріали конференції надруковані окремими випусками [13].

Значний інтерес у студентів факультету й учителів шкіл області викликали підготовлена й надрукована кафедрою історії України серія з 15 брошур – методичних розробок уроків “Наш край” і діафільмів до них.

Викладачі факультету брали участь у написанні багатотомної “Історії міст і сіл Української РСР”, зокрема, томів, присвячених: Донецькій, Миколаївській, Полтавській областям, історії заводів, колгоспів і радгоспів, вищих навчальних закладів, а також у створенні 4-х історичних музеїв підприємств та навчальних закладів.

Складовою частиною наукової роботи на кафедрах стало керівництво дослідницькою роботою студентів. На факультеті працювали наукові гуртки та пошукові групи. Підсумком їхніх досліджень стали доповіді на щорічних наукових конференціях, курсові та дипломні роботи, а також участь в обласному та республіканському турах конкурсу “Студент і науково-технічний прогрес”. Значна частина наукових робіт виконувалася студентами на основі архівних матеріалів Миколаївської, Херсонської та Одеської областей.

Важливим напрямком роботи факультету стала підготовка з 1983 р. педагогів подвійної спеціалізації – викладачів історії і правознавства. Гострий дефіцит педагогів-правознавців, що відчувався в школах та інших навчальних закладах, обумовив значний попит на випускників зазначеної спеціальності. Випускників факультету, враховуючи їхню правову підготовку, а також глибоку обізнаність із педагогікою та психологією, завжди охоче запрошували на роботу в інспекції у справах неповнолітніх та інші підрозділи правоохоронних органів.

Багато зусиль і творчої наснаги доклав для організації юридичної освіти на факультеті ст. викл. В. О. Євченко. За його участю навчально-виховний процес поповнився відвідуванням студентами гучних судових процесів, обласного кабінету криміналістики, зустрічами з представниками прокуратури, слідчих органів, робітниками міліції та внутрішніх справ, що викликало незмінний інтерес у студентів.

У зв'язку з відкриттям нової спеціалізації “історія і народознавство” 1990 р. кафедру історії СРСР і УРСР та методики викладання історії розділено на дві окремі: історії України (завідувач – д.і.н., проф. П. М. Тригуб) і народознавства та

спеціальних історичних дисциплін (завідувач – к.і.н., доц. І. І. Федьков). На кафедрі працювали доктори історичних наук, проф. Г. Г. Черних та С. П. Рамазанов. Завідуючому кафедрою доц. І.І. Федькову 1992 р. надане вчене звання професора, а 1995 р. – почесне звання “Заслужений працівник народної освіти України”.

Вивчення широкого кола правових дисциплін на факультеті забезпечувала загальноінститутська кафедра правознавства, на яку також покладено реалізацію затверджених колегією Міністерства освіти і науки заходів з викладання предмета та правового виховання студентів на всіх інших факультетах. Цю кафедру створив та очолив колишній ректор інституту, проф. В. Ф. Байдак.

З розпадом СРСР та проголошенням незалежності України розпочався процес змін у методологічних засадах викладання історії як науки. Цей переломний період вимагав творчого переосмислення набутого викладацького досвіду, опанування великого обсягу нової, недоступної раніше інформації. Зникнення ідеологічного диктату уможливило будувати навчально-виховний процес на засадах загальнолюдських цінностей з урахуванням кращого світового досвіду. Гостра економічна криза в країні болюче вдарила по більшості освітніх установ України та призвела до відтоку кадрів не лише з історичного факультету, а й у більшості навчальних закладів. Однак завдяки прийнятим владними структурами, керівництвом інституту та факультету заходам процеси вдалося припинити й повернути вектор розвитку факультету як закладу в цілому, у напрямку поліпшення ситуації.

Бурхливе соціально-політичне життя першої половини 90-х рр. сприяло формуванню активної громадянської позиції молоді. Студент історичного факультету Вахтанг Кіпіані, учасник студентського голодування 1991 р. в Києві, виступив ініціатором створення в інституті осередку Студентської української спілки (СУС). 1993 р. осередок СУС МДПІ організував проведення наукової конференції “Аркасівські читання”, учасниками яких стали представники провідних ВНЗ України. За результатами цієї конференції студенти підготували й видали збірку наукових праць [14].

В умовах оптимізації навчального процесу в 1990-х – на початку 2000-х рр. для викладачів факультету важливим стає впровадження найінтенсивніших форм та методів навчання студентів. Крім традиційних лекційних та семінарських форм проведення занять, колоквиумів, викладачі намагалися зацікавити студента до вивчення історії, професії вчителя, застосовуючи нові технології викладання. Проводилися підсумкові тематичні конференції “Сторінки світової культури” (В. А. Захарченко), “Актуальні проблеми дослідження історії України” (Н. В. Шевченко, О. О. Дмитренко). Значний інтерес у студентів викликали художньо-публіцистичні композиції “Опять весна на белом свете”, “И помнит мир спасенный”, присвячені Дню Перемоги та визволенню України від німецько-фашистської окупації (О. О. Захарченко), “Поклик історії, або відлуння цивілізацій” (Т. М. Пронь), брейн ринги із середньовічної історії (О. В. Шевчук, Л. С. Зайцева), заняття в музеях із питань традиційно-побутової культури українців та краєзнавства (І. І. Федьков, О. П. Хасцький), а також лабораторії педмайстерності (А. М. Старєва, В. М. Ходяков), педагогічні тренінги (Т. В. Паршкова), цікаві спеціальні курси “Ораторське мистецтво” (В. М. Шевельов), “Гендерне виховання” (О. М. Любарська).

Новаторські методи навчання студентів основам психології та педагогіки застосовувала доц. Л. Д. Костенко та Н. В. Квітковська. На факультеті працював клуб ім. В. О. Сухомлинського (кер. – Л. Д. Костенко). До участі в навчальному процесі залучалися також зарубіжні фахівці [15].

На базі кафедри історії України з 1996 р. діяв Регіональний Центр дослідження історії Нижнього Подніпров’я та Побужжя Інституту історії України НАН України (кер. – проф. П. М. Тригуб). Головна його мета – координація й

активізація краєзнавчих досліджень на території Миколаївщини. За п'ять років діяльності, що проходила згідно з перспективним планом, затвердженим ученою радою педуніверситету та Вченою радою Інституту історії України НАН України (1996), професорсько-викладацький колектив історичного факультету доклав чимало зусиль для розширення тематики краєзнавчих студій.

У результаті діяльності Центру започатковано вивчення маловідомих сторінок історії національно-культурного та релігійного життя

регіону, підприємництва та меценатства, масових репресій та голоду на території Миколаївщини в часи тоталітаризму. Краєзнавча тема стала провідною в дисертаційних дослідженнях аспірантів кафедри історії України.

Спільно з Інститутом історії України НАН України, Інститутом археології НАН України, Центром дослідження історії українського козацтва НАН України, за участю 30 провідних фахівців із Чернігова, Запоріжжя, Сімферополя, Одеси, Херсона, Кіровограда, Донецька, Миколаєва 1998 р. підготовлено й опубліковано збірку наукових праць "Південна Україна: проблеми історичних досліджень. – Ч. 1 – 2". Статті в збірнику вмістили й більшість викладачів історичного факультету.

2000 року затверджено новий план роботи Регіонального Центру, який визначив пріоритетні напрямки наукових досліджень: вивчення археологічних пам'яток регіону, історія козацтва Побужжя, написання біографій видатних діячів краю, підготовка до публікації нових архівних документів, миколаївського тому "Зводу пам'яток історії та культури", збірника "Реабілітовані історією". Актуальними визначалися питання розвитку української культури на території Миколаївщини, духовного життя Півдня України, виникнення й діяльності національно-культурних товариств, формування української національної інтелігенції.

Особливе значення надавалося формуванню в майбутнього вчителя краєзнавчих знань. Без них неможливо усвідомити діалектичну єдність і взаємодію загальних закономірностей та локальних, місцевих особливостей у розвитку історичного процесу, розвивати творчі здібності, виховувати національну самосвідомість та патріотизм. Розуміючи це, викладачі історичного факультету приділяли велику увагу краєзнавчій тематиці в наукових дослідженнях, у навчальній та виховній роботі зі студентами.

Значну роль у залученні студентів до краєзнавчої роботи відіграв спецкурс "Актуальні проблеми дослідження історії Миколаївщини", що читався в 1996 – 1999 рр. доцентом кафедри історії України І. С. Павліком. Іван Семенович став фундатором і першим громадським директором музею Миколаївського педуніверситету, організував підготовку екскурсиводів із числа студентів факультету. Ним проведена велика пошукова робота із створення та вдосконалення музею, написання нарисів з історії Університету, зокрема книги, присвяченої 90-річчю закладу. І. С. Павлік, П. М. Тригуб та О. В. Білюк видали посібник "Історія Миколаївщини" [16].

На факультеті викладався спецкурс "Основи музеєзнавства та охорони пам'яток історії та культури" (доц. О. П. Хаецький), виконувалися курсові й дипломні роботи з краєзнавчої тематики. Яскравим прикладом результативності краєзнавчо-пошукової роботи студентів стали підготовка й успішний захист 2001р. випускницею С. В. Тоболіною під керівництвом д.і.н., проф. П. М. Тригуба дипломної роботи з історії історичного факультету.

Гордістю факультету став створений під керівництвом проф. І.І. Федькова навчальний етнографічний музей. Перші предмети зібрані ще наприкінці 70-х рр. минулого століття О. М. Полухіною. У збиранні предметів та оформленні експозиції музею брала активну участь викладач О.В. Волос, яка працювала на факультеті за сумісництвом.

У результаті вивчення культури й побуту українського народу проведенням експедицій у селах Миколаївської області для музею зібрано понад 500 унікальних предметів, презентованих в експозиції з тем “Житло”, “Одяг”, “Сільськогосподарський реманент”, “Українська хата”, “Домашнє начиння”.

Музей функціонував як культурний та науковий осередок у межах факультету, надаючи допомогу студентам у вивченні курсу “Етнографія України”, організації експедиційних досліджень сучасного і минулого в культурі й побуті населення Півдня України, підготовці наукових статей, курсових та дипломних робіт. За час існування музею на основі його матеріалів підготовлено 30 курсових та понад 10 дипломних робіт.

Викладачі факультету надавали допомогу в організації краєзнавчої роботи в школі та позашкільних навчальних закладах, брали участь у підготовці юних науковців-краєзнавців у системі Малої Академії наук (МАН). 1999 р. за плідну роботу з обдарованою учнівською молоддю керівники секцій обласного територіального відділення МАН доц. В. Ф. Кондрашов й О. П. Хаєцький нагороджені знаком “Відмінник освіти України”.

Багато уваги приділялося на факультеті військово-патріотичному вихованню. Старшим викладачем О. О. Захарченком проведено ряд науково-практичних конференцій, присвячених проблемі героїзму українського народу в роки Великої Вітчизняної війни: “Вирок історії” – до 50-річчя Нюрнберзького процесу (1996), “Говорять загиблі герої” – до 55-ї річниці Перемоги (2000) та ін.

До роботи з молоддю залучалися ветерани війни, колишні в'язні концтаборів, оstarбайтери. Регулярно проводились уроки пам'яті в народному музеї “Бухенвальдський набат”. Надовго запам'яталося всім присутнім театралізоване заняття-вистава “Козацькому роду нема переводу!”, присвячене 350-річчю початку Визвольної війни українського народу (1998) [17].

Важливу роль у підготовці фахівців-істориків та юристів відігравали навчальні практики – археологічна, педагогічна та правова. Студенти I курсу з моменту створення історичного факультету проходили археологічну практику в складі різних експедицій: у 1977 – 1983 рр. – у Ольвійському державному заповіднику Інституту археології АН УРСР, у 1984 – 1991 рр. – в Вознесенському, Доманівському, Баштанському та Новоодеському районах області в складі Миколаївської комплексної археологічної експедиції Інституту археології АН УРСР, 1992 р. – в урочищі Дикий Сад м. Миколаєва в складі археологічної експедиції МДП, очолюваної доц. Ю. С. Гребсниковим.

Городище “Дикий Сад” – яскрава пам'ятка доби фінальної бронзи – X ст. до н.е., яку відносять до білозерської культури. За перші сім років експедиція дослідила за участю практикантів-істориків 13 археологічних об'єктів. З 1998 р. експедицію очолює К. В. Горбенко, а Ю. С. Гребенников є куратором дослідної роботи. Цей етап став найбільш продуктивним і сенсаційним за всю попередню історію розкопок. За цей час удалося виявити нові архітектурні споруди, віднайти нові матеріальні предмети. Зібрані матеріали обробляються і вивчаються в лабораторії археології та етнології, де працюють викладачі, аспіранти й студенти [18].

Наприкінці 80-х – у першій половині 90-х рр. окремі студенти брали участь у роботах очолюваного ст. н. см. Миколаївського краєзнавчого музею І. А. Снітко периферійного загону Ольвійської археологічної експедиції в Очаківському і Жовтневому районах. У 2000 р. відновлено проходження практики студентами історичного факультету в складі Ольвійської археологічної експедиції Інституту археології НАН України. Практиканти брали участь у дослідженні ділянки головного храмового комплексу Березанського городища. На ній виявлено храм Афродіти з кам'яною огорожею й центральним вівтарем, багато уламків керамічного посуду VI ст. до н. е. теракотові статуетки, монети тощо [19].

Під час проходження археологічної практики студенти засвоювали методіку розкопок стародавніх могильників і поселень. Керівництво археологічної практикою багато років здійснював к.і.н., доц. І. О. Смирнов. Набуті під час проходження археологічної практики знання використовувалися студентами під час написання курсових та дипломних робіт і підготовці наукових доповідей.

Найсерйознішим іспитом для студентів є педагогічні практики. Завдяки зусиллям їхніх організаторів та керівників – доц. П. З. Козіка, В. М. Ходякова, А. М. Старевої й інших викладачів факультету практики проходили дуже плідно. Саме під час проходження практик у школі кожен студент мав можливість перевірити міцність знань та вмінь й остаточно вирішити, чи є викладацька робота його покликанням.

На юридичному відділенні проводилися правові практики. Місцем їхнього проведення стали облдержадміністрація, апеляційний та господарський суди, органи МВС.

Як підсумок, варто зазначити, що історична наука в Миколаївському національному університеті ім. В. О. Сухомлинського пройшла дуже тернистий шлях свого розвитку. На сьогоднішні з гордістю можна стверджувати, що на теренах університету утворилася власна історична наукова школа, а університет відіграє помітну роль у становленні та розвитку історичної науки в краї.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Миколаївської області (ДАМО). – Ф. 115. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 1 – 62.
2. Там само. – Ф. – Р 993. – Оп.1. – Спр.8. – Арк.9; Зозуля С. Ю. Василь Архипович Фесенко: короткий біографічний нарис (до 100-річчя від дня народження) // Сіверянський літопис. – 2002. – № 2. – С. 69 – 70.
3. ДАМО. – Ф. – Р 993. – Оп.1. – Спр. 72. – Арк. 105, 106, 109.
4. Тези доповідей і повідомлень науково-практичної конференції, присвяченої 80-річчю Миколаївського педагогічного інституту. Ч. 1. – Миколаїв, 1994. – С.36.
5. Там само. – С. 36 – 37.
6. Хаєцький О. П. У пошуках власного коріння // Педагог. – 2006. – Грудень. – №8(73). – С.3.
7. Тези доповідей і повідомлень науково-практичної конференції, присвяченої 80-річчю Миколаївського педагогічного інституту. – Ч. 6. – Історичний факультет. – Миколаїв, 1994. – С.3 – 4.
8. Захарченко В. А. Батько династії істориків // Педагог. – 2006. – Грудень. – 8(73). – С. 2.
9. Архів відділу кадрів МДПІ. – Ф. наказів. – 1976. – С.431; І. Павлік Наймолодший факультет // Південна правда. – 1978. – 9 липня.
10. Указ Президиума Верховного Совета СССР от 20 августа 1986 г.
11. Освіта на Миколаївщині у ХІХ – ХХ ст. (Історичні нариси). – Миколаїв. – 1997. – С. 158.
12. Павлік І. С. Відбулася конференція істориків // Південна правда. – 1988. – 19 жовтня.
13. ІV Республіканська наукова конференція з історичного краєзнавства. Тези доповідей і повідомлень. – К. – 1989, – 685 с.
14. Ярошенко А. Історик за фахом, журналіст за покликанням // Педагог. – 2007. – Жовтень. – №6 (80). – С. 6.
15. Історичний факультет МДПУ. Антологія поступу. – Миколаїв, 2001. – С.4.
16. Павлік І. С., Тригуб П. М., Білюк О. В. Історія Миколаївщини. Навчальний посібник для 7 – 11 кл. загальноосвітніх шкіл І – ІІІ ступенів. – Миколаїв, 1996. – 138 с.
17. Захарченко О. О. Військово-патріотична робота на історичному факультеті // Педагог. – 2006. – Грудень. – №8 (73). – С.6.
18. Горбенко К. В., Гребенников Ю. С. Таємниці віків // Педагог. – 2006. – Грудень. – №8 (73). – С. 7.
19. Смирнов О. І. Березань – 2006: підсумки практики // Педагог. – 2006. – Грудень. – №8 (73). – С. 6.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Авраменко Олексій Ігорович – аспірант кафедри історії України МНУ ім. В.О. Сухомлинського.

Наукові інтереси: історіографія діяльності видатних миколаївських істориків, розвиток історичної науки на Миколаївщині.

УДК: 614.1.94(477) "19"

ПЕРШИЙ ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД МЕДИКО-СТАТИСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В ХЕРСОНСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ

Валерій ЄРМІЛОВ (Херсон)

Розглядається один з перших у Російській імперії і перший в Україні досвід статистичного вивчення захворюваності сільського населення Херсонської губернії наприкінці 80-х – на початку 90-х років XIX ст. Збирання даних було проведене земськими дільничними лікарями, аналіз і висновки зробили перші земські санітарні лікарі.

Ключові слова: Херсонська губернія, земська медицина, санітарна організація, медико-статистичне дослідження, санітарна статистика.

Рассматривается один из первых в Российской империи и первый в Украине опыт статистического изучения заболеваемости сельского населения Херсонской губернии в конце 80-х – начале 90-х годов XIX в. Сбор данных был осуществлен земскими участковыми врачами, анализ и выводы сделали впервые земские санитарные врачи.

Ключевые слова: Херсонская губерния, земская медицина, санитарная организация, медико-статистическое исследование, санитарная статистика.

In this work it is considered one of the first experiences of statistic investigation of rural population morbidity of Kherson province at the end of 80ies -90ies of the nineteenth century in the Russian Empire; it is the first experience in Ukraine. Data collection was made by land district doctors, analysis and conclusions were made by land sanitary inspectors.

Keywords: Kherson province, land (zemstvo) medicine, sanitary organization, medical and statistic investigation, sanitary statistics.

Статистичні дослідження захворюваності населення та пов'язаних з нею демографічних показників почалися у 80-і роки XIX ст. і стали визначною віхою в розвитку вітчизняної системи охорони здоров'я. Біля витоків цієї справи стояли перші й відомі санітарні лікарі М. С. Уваров, П. М. Діатроптов, В. В. Хижняков, О. В. Корчак-Чепурківський та інші. Але вивченню цього процесу до теперішнього часу не приділялося належної уваги. На важливість статистичних досліджень у земській медицині, зокрема в Херсонській губернії, яка була піонером у цій справі, указується в працях визнаних істориків земської медицини та її сучасників Є. О. Осипова, І. В. Попова, П. І. Куркіна, Б. Б. Веселовського, Д. Н. Жбанкова та пізніших відомих дослідників С. М. Ігумнова, С. С. Кагана, П. Ю. Заблудовського. Визначний український історик медицини професор С. А. Верхратський у своїй найвідомішій праці "Історія медицини", яка витримала чотири перевидання, підкреслював, що "Земську санітарну статистику на Міжнародній гігієнічній виставці в Дрездені 1911 р. було визнано зразковою" [1, с. 343]. У радянський час земську медицину та її складові детально не вивчали. Так, про медико-санітарну статистику тільки згадується в одній із статей (І. Д. Страшун) єдиного в радянський